

[intromusikk]

Stemme

Og så kjører vi straks inn til Røros, det blir Røros neste. Plattform og avstigning venstre side.

Vegard (Voiceover)

I februar i år opplevde Anna Lundquist Langen og John Arne Langen det som må være alle foreldres aller verste mareritt. Deres eldste sønn Peder Angel ble funnet død etter å ha tatt sitt eget liv. Peder Angel ble bare 19 år. Etter et par timer i tog fra Trondheim møter jeg foreldrene på Røros, i kontorene til Bergstadens storslåtte utendørs musikkteater, Elden. Anna og John Arne forteller hvordan tirsdag 13. februar snudde livet deres på hodet.

Anna

Det var en helt vanlig dag, egentlig. Helt vanlig, altså, rundt et middagsbord og arbeid og ... Men det er klart, det blir jo som lyn fra klar himmel, når en på en måte får høre hva som har skjedd. Mm. Det endrer verden totalt, og blir vel ikke som før heller.

John Arne

Nei, før på dagen husker jeg egentlig ikke så mye av, det var som sagt jobb og vi var vel innom et vennepar på en kaffe. Men så begynner jo signalene å komme inn på at det mangler - at det er noen som ikke får kontakt med han og, at han har hatt en veldig dårlig dag etter en episode helga før og, der vi til slutt da ender opp på Tynset sykehus da, og får den beskjeden.

Anne

Det kom et team mot oss med to ambulanse og to politi og tre fra kriseteamet, så da skjønner du jo egentlig at det er noe galt. Men det er klart, den endelige beskjeden skjønner du ikke før noen- eller egentlig så skjønner du ikke hva dem sier heller, når dem kommer og sier det budskapet.

Vegard (VO)

Etter sønnens død har Anna og John Arne blitt kjent med at sønnen skal ha blitt utsatt for systematisk mobbing. Foreldrene vet i dag både om en hendelse noen dager før 13. februar som kan ha vært en utløsende faktor, og om mye mobbing. Helt fra barneskolen og gjennom ungdomsskolen, før det eskalerte på videregående.

Anna

Han hadde det driffølt. Altså, det er jo ingen som tar livet av seg som har det greit. Det er klart at vi vet jo det at det har vært mange, mange år med mobbing. Og aldri fått lov til å være seg selv. Vi har jo fått screenshots av meldinger han har fått, trakassering, og de meldingene går på at de vil at ... verden er det mye bedre sted hvis du fjerner deg, eller du må gå og ta livet av deg. Så det er ganske sterke beskjeder han har fått. Pluss både blikk og ikke få lov til å være med, og i det hele tatt. Mm.

John Arne

Det har vært veldig systematisk og veldig massivt. Altså, vi vet jo mye om mobbingen hans frem til han flyttet Hønefoss etter andre videregående, for å ta et pauseår, som ble veldig, veldig fint. Da han kom tilbake så havnet han i en veldig ålreit klasse sammen med kompisene sine, og han har egentlig ikke sagt noe spesielt til oss om hvordan det har vært det tredje året. Han har pratet mye med vennene sine, og fortalt hvordan han har hatt det, og så har han og fortalt dem at han har pratet med oss, og vi hjelper. Men det har han jo ikke gjort da. Så han skåner jo dem ved å si at alt er ok, og så skåner han oss ved å ikke si noe. Og da er det ikke så enkelt å ta tak for oss heller da. Og vi får heller ikke noen meldinger etter at han har blitt 18, fra helse. Og da er det nesten håpløst.

Vegard (VO)

Hva er det som skjer når noen havner utafør? Hvordan oppleves det, og hvordan kan vi alle bidra til at det ikke skjer? Det skal vi undersøke i NTNU Samfunnsforskning's podkastserie, UTAFOR. Sammen med samfunnsdebattanter, myndighetspersoner og dem som er tette på historiene, skal våre egne forskere hjelpe oss med det. Da må vi selvsagt starte med forskningssjef Joakim Caspersen i vår avdeling Mangfold og inkludering.

Vegard

Hvorfor er utenforskap så viktig for NTNU Samfunnsforskning, Joakim?

Joakim

Utenforskap er viktig for NTNU Samfunnsforskning fordi det er viktig for samfunnet, egentlig. Hvis man ser på de harde tallene, så regner man i dag med at det er 685 000 personer som står utenfor arbeid i aldersgruppen mellom 20 og 66 år. Det er 20 prosent det, av arbeidsstyrken vår i Norge. Hvis man går ned i litt sånn yngre alder, de som er mellom 15 og 29, så regner man mellom 7,5 prosent, 10 prosent av ungdommen som står utenfor arbeid, utdanning eller arbeidsmarkedstiltak, altså som faller helt utafør det samfunnet vi andre tar del i. Tallet varierer litt, avhengig av hvordan man regner inn flyktninger og Ukraina-flyktninger og sånn, men rundt sju og en halv til ti prosent da. Det er fryktelig mange, som ikke får ta del i samfunnet og ikke får brukt sine ressurser i samfunnet, og som ikke får anledning til å bety noe for noen gjennom det gode som arbeidslivet kan tilby. Så sånn sett er det en veldig viktig samfunnsutfordring. Her på NTNU Samfunnsforskning, særlig den avdelinga jeg representerer da, det er den jeg kan snakke for, avdeling Mangfold og inkludering. Der snakker vi ofte om at vi er opptatte av der politikken

treffer bakken. Altså, vi er opptatt av de konsekvensene av det samfunnet vi lager berører personer. Berører folk, berører barn, og gjør noe med livene deres. Det forsker vi på. Vi forsker på barnevern, vi forsker på funksjonshemming, vi forsker på utenforskap i skole, vi forsker på innvandring. Og alt dette er sånne områder hvor politikken treffer bakken hele tida. Og utenforskap jobbes med innenfor disse områdene.

Vegard (VO)

Der politikken treffer bakken, sier Joakim Caspersen så lyrisk fra møterommet sitt i det som kalles Samfunnshuset, et steinkast fra NTNUs hovedbygning på Dragvoll. Det er her NTNU Samfunnsforskning har sitt hovedkontor. Joakim Caspersen snakker om arbeidsinkludering. Jeg spør han om hva det har med det vi tar opp i den her første episoden å gjøre.

Joakim

Men veldig mye av det starter jo egentlig i det små. Altså, det å falle utenfor starter i det små. Det starter med å kanskje ikke føle seg helt hjemme på skolen, eller falle ordentlig på utsiden i de tidlige åra. Enten om det er gjennom mobbing, eller om det er gjennom at man har fått tildelt en kropp som ikke fungerer akkurat som alle andres. Også får det veldig store konsekvenser for den enkelte. Og det er tematikk som viser seg veldig viktig å ta opp og jobbe med.

Vegard (VO)

I den første av fem episoder handler det om mobbing, og hvilke forferdelige konsekvenser det kan få. Peder Angels foreldre Anna og John Arne brukte ikke lang betenkningstid da de ble spurt om å være med i UTAFOR. Anna svarer sånn her når jeg spør om hvem sønnen var.

Anna

Han var en sprudlende glad gutt, men han hadde jo sine utfordringer. Med både ADHD diagnostikk i bunnen i fra starten, og så fikk han Asperger til slutt. Så det er Aspergeren som han har hatt da. Men han var en høytfungerende Asperger, so gjorde at han fikk til mye. Og han gjorde det bra det han var god til. Og så var det andre ting som var litt utfordrende, da, men utad så kunne han noen ganger virke som han ikke hadde så veldig store plager diagnostikken sin da. Men det er klart, en Asperger har diverse særinteresser, så de interessene han hadde var han veldig på.

Vegard (VO)

Peder var aktiv og kjent skikkelse i musikk- og teatermiljøet på Røros. I sommer skulle han nok en gang ha rollen som Menzonius under Elden, hvor den karakteristiske slagghaugen i Bergstaden rammer inn en scene for et historisk drama som vises for publikum sent på kvelden i månedsskiftet juli/august. Elden hadde urpremiere i 1994. I 2024 feiret de 30-årsjubileum under slagordet "Norges største spel". "Magiske, visuelle tablåer og gode låter fremført, det hadde vært

nok det, men Elden byr på mer," skrev Adresseavisens Ole Jacob Hoel om årets forestilling og belønnet Elden med terningkast 5.

Peder Angel (arkivklipp)

Så tar jeg med meg Bergkompagniet nordover, og før vi gjør det ... Bergmann! Kom hit! KOM HIT! Her!

[pianomusikk]

Peder Angel (arkivklipp)

Så skal jeg brenne ned vår skanse. For [utydelig] skal svenskene ikke få!

[dramatisk musikk med elgitar]

Skuespiller (arkivklipp)

Brenne skansen?!

Peder Angel (arkivklipp)

Tenk på dine egne saker! Så tar jeg hånd om mine!

Vegard

Her hørte du Peder Angel Lundquist Langen fremførte et musikknummer under Elden i 2023. Peder spilte rollen som kaptein Menzonius i 2022 og 2023. Arnfinn Strømmevold og Bertil Reithaug har skrevet musikken. Peder Angel var interessert i musikk hele livet.

Peder Angel (arkivklipp)

[synger]

Anna

Og det var jo det som var den store drømmen hans, å bli musikalartist i London. Det var liksom det langt frem da.

John Arne

Oppdaget det tidlig, han har sunget hele livet egentlig. Og dem har fått litt gjort litt som dem har ville, begge brødrene, hva dem ville spille og hva dem vil prøve ut og holde på. Ville dem opp grytidlig om morgenen og spille på trommesett så fikk dem det. Og musikk så høyt dem ville, uten å legge noen begrensninger på utforsking og prøving. Og det har nok sikkert hjulpet til med at dem begge har kommet dit de har kommet musikalsk da. Det har vi nesten merket mest med lillebror, for han spiller bass. Og det bråker litt mer av en som øver bass klokka 12 en lørdagskveld ...

[latter]

John Arne

Enn på naborommet, en som står og synger. [Ler]. Da rister hele huset! Sånn syns vi at det skal høres litt at du har musikere i hus og.

Vegard (VO)

Det er ikke sikkert du hører det, men her blir samtalen delvis krydret av en smittende latter. Latteren tilhører Siri Gellein. Mange kjenner hu som journalist og artist, med en rekke tv-program og albumutgivelser bak seg. Siri har vært daglig leder for Elden siden 2017. Hun har blitt godt kjent med familien Lundquist Langen, som har hatt flere roller, både på scenen og i dugnadsgjengen gjennom flere år. Siri har dessuten vært min kontaktperson inn til familien Lundquist Langen.

Siri

Ja, jeg er litt usikker på når det var første gangen jeg hørte, om det var når han sang sammen med sanglæreren sin, eller når han sang en salme i Elden. Og da visste ikke jeg at han hadde fått den rollen, og da gikk jeg, jeg var i ferd med å gå ut av scenen, og så hører jeg bare... Hva søren er det der?! [lattermild] Og så må jeg springe tilbake!

Peder Angel (arkivklipp)

[synger]

Siri

Altså bare sånn 'hææ?' [latter] Så det er jo det første jeg kanskje tenker på, det er det der talentet. For det finnes massevis av folk som er flinke til å synge, altså. Men klart, vi i Elden var nok ekstra heldige som fikk lov til å ha han med i teateret, for han var... Han var nok ikke bare et talent, for at han Peder Angel, han øvde! [latter] Han var opptatt av å øve. Men han var nok, han hadde nok noe veldig, veldig spesielt, i og med at han var så utviklet stemmemessig, når han var så ung. Så jeg opplevde han som en hardtarbeidende fyr som tok musikk og teater på dødsalvor, var flink til å se andre rundt seg. Ja, det gjaldt både lillebroren sin, men alle de andre rundt på

selve spillplassen. Og vi i Elden bruke han jo veldig mye på dem når vi hadde eventer, for da visste vi jo at det vart en slager [lattermild] når han kom! For det var ingen som trodde at en så ung gutt kunne synge så bra. Så det, ja. For meg så, men jeg så han jo bare på sommerstid, og det var jo i ettertid så skjønner vi jo at Elden var jo fristedet til han, så da blomstret jo han.

John Arne

Det betydde alt, egentlig.

Anna

Ja, der fikk han på en måte utfolde seg til det han ville holde på med. Og, nei, så Elden var rett og slett fristedet hans, og han fikk være akkurat som han ville.

John Arne

Han var blodfan av Kaptein Sabeltann, det har han vært hele livet. Og siste to årene, da han spilte Kaptein Menzonius med tilhørende kostyme, og hatt. Og det var midt i blinken. Det kunne ikke vært noen rolle som passet han bedre enn akkurat den. Litt dominant, sint kaptein [latter]

Peder Angel (arkivklipp)

[synger]

[mikrofonstøy]

[banking på dør]

Vegard

Halla, hei! Ja, fortsatt travelt, skjønner jeg, men ...

Christian

Ja [latter]

Vegard (VO)

NTNU Samfunnsforskning Christian Wendelborg har gjennom flere år analysert hvor mye det mobbes i den norske skolen. De ferskeste tallene forteller at mobbingen øker. Samlet for femte trinn til og med tredje klasse på videregående, viser analysen at ti prosent opplever å bli mobbet.

Vegard

Hvorfor? Hvorfor skjer mobbing?

Christian

Ja, det er jo et forferdelig stort spørsmål, i at det er jo ikke noe enkelt svar på det, og det er jo veldig komplekse ting, men ofte så sier man at det handler om en form for selvhevdelse. Altså man føler seg bedre ved å tråkke andre ned. Så det er jo en forklaring. Og så snakker man mye om at det også i det så er det snakk om makt, hvem som har makten. Og da er det greit å, de som man opplever som svakere enn seg selv kan man da presse lenger ned. Også vet man også at det er jo snakk om en form for tilhørighet, altså hvis du har noen som er utenfor, så er du selv innafor. Så jeg tenker jo at alt det her er jo det som er med på hvorfor man mobber. Men samtidig er det viktig at man ikke ser på sånne individuelle forklaringer, at det er den ... Altså, det er de onde personene som mobber, og sånn. For sånn er det ikke. Det er rett og slett, det er handlinger og relasjoner som skjer i et sosialt samspill, og det samspillet skjer jo ikke i et vakuum, det skjer ofte - la oss si på skolen, det skjer på idrettsbanen, og der er det faktisk andre som faktisk tillater at du gjør det. Så mobbing skjer også fordi vi ikke greier å forebygge det. Så vi må ikke peke på at det er visse typer personer som gjennomfører det, og andre typer som blir mobbet. Det er rett og slett et samspill som skjer også i en sosial kontekst hvor egentlig poenget er at skolen greier ikke å forhindre det, voksne greier ikke å forhindre det.

Vegard (VO)

Anna og John Arne har noen tanker om hva som må til for å få bukt med mobbingen.

Anna

Nå må vi på en måte, som samfunn, prøve å- vi får ikke til å gjøre alt, men alle kan gjøre litt. Så hvis vi går sammen og gjør litt, så kanskje vi kan hjelpe mange. Men da må vi erkjenne det at problemet ligger i samfunnet vårt, og prøve å gjøre noe med det.

Vegard

Mm

Anna

Og ikke bare si at min unge gjør ikke noe galt, eller det er ikke noe galt på skolen vår, nei vi har ikke gjort noe, nei. Så det er å gå i seg selv, alle mann, og gjøre noe. Og hvis vi kan gjøre et som et samfunnsengasjement, da, så tror jeg det kan gjøre monn.

John Arne

For hans del så starta det på barneskolen, men det er liksom først på mellomtrinn, femte trinn da, at det blir alvor av det. Vi vet at det har vært ille i den alderen tidligere, men regner vel med at det eskaleres vel der og som alle andre steder. Det, nei, det må en eller anen holdningsendring til. Jeg tror vi er nødt til å få inn mobbing som et fag i skolen, jeg, fra de begynner på skolen. For å... De klarer det på timeplanen sin, å rydde plass til en time i uka med holdningsskaping. Også er det klart, foreldrene må gjøre en jobb. Skolen er en institusjon for læring, de skal jo egentlig ikke drive å oppdra ungene våre, men føler litt at dem gjør det. At de må bruke tida si på det, og det skal ikke være sånn.

Vegard

Hva tror dere det skyldes, da, at det finnes barn og unge som blir møtt av fordommer og sånn oppførsel?

Anna

Det er sikkert ... Det har jo bestandig vært mobbing. Men det er klart, etter nok [utydelig] ikke minst det at i det nettet, sosiale mediene, er jo en ny måte å mobbe mye på. Når du var mobbet før, så kunne du gå hjem og i hvert fall ha det greit når du kom hjem. Nå er du jo på hele tida, så du slipper aldri fra den mobbinga. Så, ja.

John Arne

Så har vi en foreldregenerasjon som er en sånn stor selvrealiseringsgenerasjon, som ikke er hjemme og lager middag med ungene sine, dem er på toptur og tar bilde i stedet. Og Anna har sagt at før så var dem nøkkelunger, nå er dem husunger, for nå har dem huset for seg selv. Og spiser maten for seg selv. Ikke over alt, selvsagt, men foreldrene har mer behov for å ha en karriere og gjøre det dem vil, selv om ungene ikke er ferdig ute av redet enda, tror jeg. [kremter] Og den gode praten rundt middagsbordet tror jeg er viktig, og det er mange som ikke har i dag, tror jeg.

Anna

Også er samfunnet stressa. Sånn at foreldrene og er nødt til å holde på litt i forhold til å jobb og å få inn penger, men det kan jo hende at de klarer å legge vekk litt fritidsaktiviteter når at ungene er små, i alle fall. Og så tror jeg på en måte at det eskalerte litt etter koronaperioden og, jeg. For da ble vi alle sittende foran den skjermen, og der tror jeg vi er enda. Dessverre.

Vegard (VO)

Anna og John Arne mener vi voksne må lære å oppføre oss på nett. De er rystet over hva folk kan få seg til å skrive i kommentarfelt og i sosiale medier.

Anna

Så er det klart da, at når vi voksne holder på sånn, så skal du ikke forvente at unger og ungdom skjønner hva de skal gjøre. Da er det ikke noe rart at ungdommen holder på, når vi voksne holder på som vi gjør. Det er vi som skal lære dem.

Vegard (VO)

Foreldrene mener vi voksne må være bedre forbilder. Jeg spurte Christian om hva han syns om den pekefingeren.

Christian

Jeg tror den analysen er helt korrekt. Jeg tror vi alle må innse at vi er rollemodeller, på godt og vondt. Og denne tonen man har i omtale av andre, både over middagsbordet, men også på sosiale medier og sånt, har innvirkning på hvordan våre barn oppfører seg mot hverandre. Så jeg tenker at vi i stedet for å peke på alle de som vi mener er mobbepersoner da, tenke mer på oss selv. Hvordan er det vi behandler andre? Hvordan er det vi respekterer hverandre? Så jeg tror at det er helt sentralt at vi må tenke gjennom vår egen atferd og oppførsel hvis vi skal få endringer også på barnegruppa da.

[musikk]

Vegard (VO)

Etter Peder Angels død, har foreldrene valgt å anmelde både enkeltpersoner og den videregående skolen Peder Angel var elev ved den siste vinteren han levde.

John Arne

Fordi at det er så grove ting som har skjedd. Det er enkeltpersoner da. Det er så grove ting som har skjedd, med filming, med livesending på sosiale plattformer, og alle de stygge meldingene som har kommet inn. Det har vært fysisk vold. Det har ikke vi fått med oss så mye, for det har ikke vi visst. Men vi leser jo nå i avhørene som er gjort av vennene hans og sånn.

Vegard (VO)

Etter at jeg møtte Anna og John Arne den her fine vårdagen i april, har foreldrene stilt opp enda mer i media. Blant annet i en større sak i NRK i sommer. I slutten av august hadde NRK en ny sak. Siste nytt er at det planlegges nye avhør. Ifølge påtaleansvarlig Anna Brunstad ved Innlandet politidistrikt, gjenstår det også noen undersøkelser. Da jeg møtte foreldrene i april, var det viktig for dem å påpeke at de ønsker å fortelle sønnens historie til alle som vil høre, for eksempel du som hører på NTNU Samfunnsforsknings podkastserie, UTAFOR.

John Arne

Det er derfor vi har anmeldt skolen og derfor vi har stilt oss litt til disposisjon da, og blottlegger oss selv litt og. Å få sette tegnestiften på problemet.

Vegard

Mm. Hva tenker du, Anna? Hvordan syns du det er å prate så mye med media som dere har gjort de siste månedene?

Anna

Nei, det er veldig spesielt, da. Det må en jo si. Men det er som sagt før at [lattermild] vi trenger ikke, det er nesten så vi ikke trenger noen psykolog, for du får nå pratet om det da. Så på en måte, hvis man skal se positivt på det... Det er klart, det er veldig spesielt, det er det. Det ligger jo en stor sorg oppe i alt også, så du må på en måte sjonglere. Men hvis vi kan hjelpe til med vår historie for å berge en til, og på en måte få fokus på at det må gå an å være annerledes, så er det en behandling for oss selv og, det.

Vegard (VO)

Også Siri Gellein har merket seg hvor åpne og imøtekommende Anna og John Arne har vært de siste månedene.

Siri

Midt i sin sorg, hvor dem har mistet sin sønn, så er dem åpen mot oss. Og det er klart, det her preger jo en hel kommune. Når vi traff hverandre på butikken, folk, så holdt vi omkring hverandre. [kremting, gråtkvalt] Til og med i kirka, under bisettelsen. Når du kommer inn i en bisettelse så er det vanlig at dem nærmeste sitter foran. Og der står altså Anna og John Arne og tar imot alle sammen, og takker dem for at de kommer. Det ... Det handler littegrann om at da ble vi sett også, og få lov til å ta del i den prosessen, for at dette var et sjokk. Det var et sinne. Det ble en sorg, og det er en sorg som vi fortsatt er i ennå. Men vi føler at dette her kan vi få lov til å være sammen om, og det har vært utrolig viktig også for alle de ungdommene som er berørt av dette her. Det er ikke bare vennegjengen til Peder Angel, det er alle skolene kjenner jo på det her. Så alle ble jo berørt på en måte. Men i og med at dem åpnet døra, så fikk vi lov til å være sammen i den prosessen.

Vegard (VO)

Siri Gellein har også en beskjed til forskere som jobber med analyse av mobbing, som vår egen forsker, Christian Wendelborg. Hun sier at det finnes en del ulike mobbeprogram i skolen, men savner evalueringene.

Christian

Det er flust med mobbeprogrammer, i ulike størrelser og ulike utbredelser, og det som har vært problemet er at det i liten grad funnet effekter av disse mobbeprogrammene. De er evaluert, med resultatet at det er vanskelig å si hvilken effekt de egentlig har. Det er noen programmer mer enn andre som får visse dokumentert effekt, men det som er utfordringen her er at det er veldig vanskelig å måle ting, og å kontrollere hva et sånt program har av effekt, fordi det skjer så mye annet i skolen. Det er jo ikke sånn at de som ikke har mobbeprogram ikke jobber mot mobbing. Så det er veldig, veldig vanskelig. Samtidig så, sånn som vi har snakket litt om nå, så er jo mobbing nødvendigvis et skolefenomen. Det er jo ting utenfor skolen som har innvirkning på mobbing da, som foregår i skolen. Så kanskje symptomet kommer i skolen, og det er kanskje andre ting som er viktig for å forebygge mobbing i skolen, og ikke nødvendigvis sånne mobbeprogram. Jeg sier ikke at mobbeprogram ikke er nødvendige eller noe sånt, det kan være veldig fin bevissthetsgjørende for både barn og lærere, men jeg tenker at det er litt naivt å tro at hvis vi setter inn tiltak i skolen at vi greier å endre ting som egentlig er et samfunnsproblem. Kanskje vi heller skal gå andre veien og endre samfunnet, så går det kanskje bort, mobbing i skolen.

John Arne

Og så tror jeg vi skal ta en runde og forske litt på hva reality-tv gjør med ungdommene i dag. Alt handler om å være penest og finest og om å stemme ut hverandre i konkurranser. Og når dem ser hvordan mange av deltakerne ser ut da... Det er jo et voldsomt press på hvordan liv ungdommen skal leve, og hvordan de skal se ut. Og det kan umulig være sunt for ungene, 10, 12, 12-åringene i dag sitter og ser på Paradise Hotel og ser hvordan dem er kledd og oppfører seg. Det må jo ... Dem må jo bli traumatisert bare av det, tror jeg. Også har du det ... Det er så mye krav til ungene i dag. De er med på fotball, håndball, turn og kulturskole, og de skal gå ski, og all den sport- altså det er så fokus på at dem skal være så gode, og flinke. På skolen så blir de målt opp og ned på nasjonale prøver, dem skal være så flinke, det skal være så bra resultat. Tror summen av det er at summen av det gjør at det er ikke så enkelt å være ungdom, tror jeg, når dem har krav i alle retninger på hvor gode dem bør være. Det kunne dem ha forsket litt på.

Anna

Kan ikke unger og ungdom få være unger, liksom, dem blir jo fort nok store.

Vegard (VO)

Jeg stiller spørsmålet til NTNU Samfunnsforskning Christian Wendelborg. Er det for mye press og krav for de unge i dag?

Christian

Ja, nå er det vanskelig å stå utenfor å si hva de opplever. Men jeg tror nok det er mye rett i det. Jeg tror det alltid har vært press, alltid vært sånn hva skal man bli, hvorfor, for å ha et vellykket liv så må jeg gjøre ditt og datt. Men det som jeg tror er den store forskjellen nå er at jeg tror det blir vist så tydelig gjennom sosiale medier og alt mulig, sånn at du hele tida får sett hvordan andre har det, hvor vellykket andre er, med både med vennskap, hvor de er, hva det er de har, hvordan de ser ut. Sånn at man blir kanskje mye mer ... Man får kanskje inntrykk av at alle andre er vellykket, og så sitter man der i sitt eget liv, da som kanskje ikke oppleves like vellykket alltid, sånn at du føler på den store forskjellen på hvordan alle andre har det og hvordan man selv har det. Og der er press, press er jo egentlig også en sosial sammenligning, sånn at du sammenligner deg med andre. Og da kommer man ofte dårlig ut hvis man bare ser på det vellykkede som er der.

[lyd av kvinnestemme]

Vegard

Hallo, Hilde!

Hilde

Hallo!

Vegard

Hei

Hilde

Hallo, Vegard

Vegard

Du hører meg fint, eller?

Hilde

Nå hører jeg deg.

Vegard

Ja, så bra.

Vegard

Jeg hører deg også

Hilde

Jeg står ute i regnet. I Botanisk hage, og så hadde jeg ikke tenkt på at Øyafestivalen driver og varmer opp her ...

Vegard

[latter]

Vegard (VO)

Vi forlater historien om Peder Angel og foreldrene hans for en liten stund. Hva handler NTNU Samfunnsforsknings podkastserie UTAFOR om? I serien på fem episoder skal vi møte flere personer som har opplevd eller opplever utenforskap. Enten som pårørende, som del av ei utsatt gruppe, eller et enkeltmenneske. Ei som har kjent på utenforskap nesten hele livet er forfatter Hilde Østby. I en episode av NRKs "Sommer i P2" den her sommeren, sa hun at ensomhet er farligere enn femten sigaretter om dagen. På vei fra ett møte til et annet, med Øyafestivalen i bakgrunnen, forklarer hun hva hun mener med det.

Hilde

I det legger jeg at ... Jeg har forskning bak meg når jeg sier at, det er ikke en vag antakelse en gang. I 2010 var det en forsker som het Julianne Holt-Lunstad som laget en kjempestor studie. Den samlet helsedata fra 300 000 mennesker, altså like mange som bor i Bergen by, for å se hva som øker risikoen for tidlig død, hva som gjør at vi lever lange, gode liv med god fysisk og psykisk helse. Og det hun så det var at det som gir lange gode liv med god helse, det er selvfølgelig brokkoli! He he he! Nei, det er det ikke [lattermild]. Det er nære, gode fellesskap. Og det som er farligst for oss mennesker, farligere enn å røyke femten sigaretter om dagen, det er ensomhet.

Vegard (VO)

Hilde Østbys siste bok, "Kart over ensomheten", har fått mye oppmerksomhet etter at den kom ut i 2022.

Hilde

Jeg tror, gjennom arbeidet med den boka her, så ble det veldig åpenbart for meg at politikere liker å snakke om ensomhet som en sånn vag, mystisk ting, som bare dukker opp plutselig. De kaller det en ensomhetspandemi, og i Storbritannia så ville de utrope en ensomhetsminister, eller det gjorde de - Theresa May laget en ministerpost for ensomhet, altså ... Graden av bullshit inni det

området her er så høy! Og det gjorde meg forbanna, for vi vet hvor ensomheten er, og vi vet at den ikke er mystisk. Og politikerne har alle disse tallene som også jeg har, nemlig 70 000 barn i Norge gruer seg til å gå på skolen hver dag. Det er ikke mystisk at de blir satt opp for ensomhet hvis de blir mobbet. Og 240 000 barn i Norge gruer seg til å hjem fra skolen hver dag, fordi de opplever vold og omsorgssvikt. Og det vet politikerne også veldig godt. Ikke sant? Og den forskningen jeg har sett på viser tydelig hvordan vold og omsorgssvikt og mobbing er en direkte årsak til ensomhet i voksenlivet, fordi det vi lærer som barn av tilknytning, det er så viktig for oss. Det er så viktig å kunne forstå andre, regulere følelser ordentlig, det er så viktig å bli sett i øynene og kost på en riktig måte, det er så utrolig avgjørende for hvordan vi møter verden senere. Selvfølgelig [utydelig] så forskning på mobbing viser at det er like traumatiserende som å vokse opp i et voldelig hjem. Derfor er jeg veldig engasjert, og har snakket om dette kontinuerlig i to år, og selvfølgelig gjennom arbeidet med boka "Kart over ensomheten" skjønnte at jeg selv bar på veldig mange av markørene for ensomhet, at jeg selv har slitt med ensomhet veldig store deler av livet. Jeg har hatt en spiseforstyrrelse siden jeg var 15 år, jeg lider av veldig alvorlig depresjon, jeg har en autoimmun sykdom, jeg sover veldig dårlig, og så videre, og så videre. Kroppen min er plaget av ensomhet, og de erfaringene jeg har fra barndommen er med på å gjøre det vanskelig for meg å ha tillit til verden rundt meg. Stole på folk, rett og slett. Tåle å være i en relasjon over lang tid, fordi ensomhet er altså det motsatte av en nær relasjon. Ensomhet har ikke noe med mengden folk du møter å gjøre, du kan møte utrolig mange folk og likevel føle deg veldig ensom. Det har med kvaliteten på relasjonene å gjøre.

Vegard (VO)

Hilde ønsker ikke å gå i detaljer, men utfordringene startet allerede i barneårene.

Hilde

Men det er klart at allerede da jeg var fjorten år så gjorde jeg det jeg kunne for å ikke være hjemme, så jeg ble veldig god til å bli invitert hjem til venner. Jeg ble flink til å få venner, og ble flink til å være hjemme hos folk og være der veldig mye. Så jeg var liksom en slags reisende, allerede da. Jeg har en veldig sånn uro også, jeg har jo det fortsatt. Jeg synes det er skummelt å ha et hjem, så jeg kan få sånne kvelningsfølelser, særlig rundt jul, da. For jula er jo veldig sånn familiens høytid, og det finnes egentlig ikke så mange steder å gå. I hvert fall ikke når du er barn, du kan ikke gå noe sted, du kan ikke være på egenhånd, gå til en sånn alternativ julefeiring, du er fanget. Så jula er spesielt ille. Bursdag er ille, det er ekstra triggere der, da. Så, ja, den ensomheten har fulgt meg store deler av livet.

Vegard

Forfatter Hilde Østby mener vi må ta ordentlig tak i den økende mobbinga.

Hilde

Ja, altså jeg tenker at det er faktisk det aller viktigste en skole skal drive med, forhindre mobbing og skape et godt miljø for elevene. Det er det jeg sier til læreren til datteren min, jeg sier jeg bryr

meg faktisk ikke noe om noen av hennes resultater, det eneste jeg vil er at hun har gode relasjoner. Det er det eneste som er viktig. Jeg vet at datteren min går ut av skolen uten å kunne en pøkk, bare kan liksom basic lesing, klarer hun seg kjempefint i verden hvis hun er trygg og tilknyttet. Jeg gikk på Steinerskolen. Jeg lærte utrolig mye tull, det må jeg bare si. Det er ikke en ... Altså, det var veldig mye akvarellmaling [lattermild]. Og veldig ... Det var jo ikke noen prøving, absolutt ingenting. Men da jeg kom på universitetet, så hatet jeg ikke kunnskap, og jeg eksellerte på universitetet. Ikke sant, jeg kom fra en skole hvor man ikke leste bøker en gang. Skjønner du? Så ... Når vi har politikere som trapper opp prøveregimet for barn, og på den måten øker presset i klasset, det øker konkurransen i klassen, da er de så dumme, altså det er en så utrolig dum strategi. Og de gjør det dårligere og de har mindre og mindre glede. Og jeg vet, fordi jeg har lest forskning, og det burde politikerne gidde å gjøre også, det som gjør at vi lærer best, er trygg tilknytning. Og et trygt fellesskap.

[musikk]

Vegard (VO)

I den store sorgen er John Arne og Anna glade for den store støtten de har fått fra lokalsamfunnet fra Røros, hvor dem jobber, og på Glåmos, hvor dem bor. Fortsatt henger det grønne hjerter som skal minnes Peder Angel i flere butikker på Røros. Foreldrene kaller støtten "massiv".

Anna

Utelukkende positivt, hele linja. Det er veldig godt å se at folk bryr seg i en sånn situasjon, da. Det så vi nå veldig godt når vi kjørte kortesje fra Tynset og kom til boligen vår på Glåmos og tilbake til kapellet. Hvor mye folk det går an å mobilisere fra klokka ti til klokka fem, liksom, for å stå med lys langs hele veien, i markering mot mobbing.

Vegard

Jeg gikk innom Domus på vei hit, og så fortsatt at det hang grønne hjerter.

John Arne

Ja, dt gjør det på en del av butikkene og restauranter og bensinstasjoner, så det er veldig fint at det får lov å henge, da. Røros IL har jo trykket grønne hjerter på de nye draktene sine, herrelaget og et guttelag. Så de spiller med drakter med grønt hjerte på. Og det er fint å få det inn på den arenaen og, å ha litt fokus på det.

Vegard (VO)

Anna og John Arne har opprettet en stiftelse i Peder Angels navn. Den skal bidra til at unge i distriktet skal få muligheten til å drive med musikk og med teater.

John Arne

Jeg jobber i Røros kirke, jeg er kirketjener, og jeg kaster blomster for, ja jeg vet ikke hvor mange hundre tusen jeg har kastet blomster for på de årene jeg har jobbet der, men det er mye. Og det skulle jeg hvert fall ikke gjøre den gangen her, så derfor, i litt sånn hui og hast, så opprettet vi et kontonummer og et Vipps-nummer og så sa vi at vi ønsket bidrag inn dit. Og så sa det bare "pang". Og frem til nå så ha vi passert 600 000.

Vegard (VO)

Formålet er todelt. Stiftelsen ønsker at pengene skal hjelpe unge som vil studere musikk og teater med å komme inn på de studiene de drømmer om, og også være et lavterskeltilbud som for eksempel har behov for støtte til kulturskole et år, eller om noen trenger assistent for å kunne være publikummer på Elden. I mine ører høres det John Arne forteller om som et glimrende tiltak for å unngå utenforskap.

John Arne

Ja, det er, må få inkludert noen som ikke har en mulighet til å bli en del av, få litt kulturopplevelser og mestring innen musikk og teater. Også er vi litt sånn på, dem som har muligheten til ut å studere, kan følge den drømmen som Peder Angel hadde, og fullføre den. For i første omgang var det musikkteaterhøgskolen i Kristiania, i Oslo, som han hadde søkt på.

Peder Angel (arkivklipp)

[synger] Vi har en ting å gjøre nå, i denne mørke tid. Vi må møte fienden, med kløkt og med list. Derfor er min befaling, brenn skansen, først som sist!

[musikk]

Stemme

Du har hørt episode en av fem i NTNU Samfunnsforskningens podkastserie UTAFOR. I neste episode skal du få møte "Anne" på 14 år, som har autisme.

"Anne" (innklipp)

Det er sånn, når jeg er sliten så orker jeg ikke å spørre om de har lyst til å komme. Så da, bare kommer dem ikke.

Stemme

Trenger du noen å snakke med etter å ha hørt denne episoden, kan du ringe Mental Helses hjelpetelefon på telefonnummer 116 123, eller se kontaktinfo til ulike hjelperessurser i episodebeskrivelsen.